

บทบาทของผญาอวยพรที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวอีสาน

The Role of Phaya Blessing in the Way of life of Isan People

เอี่ยม อามาศย์มุลตรี¹, สุรพันธ์ สุวรรณศรี²

Iam Armartmultree¹, Surapan Suvannasri²

ทำวิจัยเมื่อ พ.ศ. 2561

Email : Kruiam.k9745@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อรวบรวมประเภทและรูปแบบผญาอวยพรอีสาน 2) ศึกษาบทบาทและคุณค่าของผญาอวยพรที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวอีสาน โดยศึกษาจากเอกสารและข้อมูลภาคสนาม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์ จำนวน 108 รูป และคฤหัสถ์ จำนวน 170 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์ นำเสนอผลการวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า 1. ผญาอวยพรมี 2 ประเภท คือ ผญาอวยพรตามโอกาส ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ผญาอวยพรในโอกาสทั่วไป และผญาอวยพรในโอกาสพิเศษ ผญาอวยพร ตามประเภทผู้รับพร ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ผญาอวยพรให้แต่ละเพศแต่ละวัย ผญาอวยพรให้แต่ละอาชีพ รูปแบบผญาอวยพร มี 2 รูปแบบ คือ รูปแบบผญาอวยพรตามฉันทลักษณ์ ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ คือ ร่ายสุภาพ โคลงสุภาพ กาพย์ยานี 11 และกลอนสุภาพ รูปแบบผญาอวยพรตามวิธีการให้พร ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ รูปแบบการให้พรโดยทั่วไป และรูปแบบการให้พรในพิธีกรรม 2. บทบาทและคุณค่าของผญาอวยพรที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวอีสาน ด้านความเชื่อ ชาวบ้านเชื่อในเรื่องวิญญาณและภูตผี เชื่อเกี่ยวกับความสุข ด้านเศรษฐกิจและสังคม ผญาสะท้อนให้เห็นบทบาทและคุณค่าด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพทำนา ทำสวน ทำไร่ ประมง ทอผ้า ค้าขาย ผญาสะท้อนให้เห็นบทบาทและคุณค่าด้านสังคม ได้แก่ สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบสามัคคีธรรม ทำให้มนุษย์เข้ากับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมต่างๆ ลดความตึงเครียดของสถานะทางสังคมและให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน

^{1,2}มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

^{1,2} Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus, Thailand.

*ได้รับบทความ: 8 มีนาคม 2564; แก้ไขบทความ: 12 กรกฎาคม 2564; ตอรับการตีพิมพ์: 20 กรกฎาคม 2564

Received: March 8, 2021; Revised: July 12, 2020; Accepted: July 20, 2021

ด้านประเพณีวัฒนธรรม ญาสะท้อนให้เห็นบทบาทและคุณค่าประเพณีวัฒนธรรม ได้แก่ ประเพณีการเกิด ประเพณีการสู่ขวัญ ประเพณีการบวช ประเพณีการครองเรือน ประเพณีการตาย ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับ อีตลิลบสองคองลิลล

คำสำคัญ : 1. บทบาท 2. ญาอวยพร 3. วิถีชีวิต

ABSTRACT

The objective of the research article were 1) to collect categories and formats of the blessing adages used in Thailand's northeastern region, 2) to study their categories, roles of the blessing adages to northeast Thais' ways of life and their values. The samples used in this research were 108 monks and 170 lay people. The research tools were the observation form and the interview form. The present research results by descriptive analysis.

The present research results by descriptive analysis. 1. There are two categories of the blessing adages, common and formal categories. The first one is used in intimate occasion, another one in the special, formal setting. In other words, they can be divided into three types according to recipients' genders and ages, and occupations. Stylistically, there are two models of bestowing the blessing adages, in poetic verses and proses. The second model can be divided into two contextual settings, namely used in general and ceremonial settings. 2. Roles and values of the blessing adages to ways of northeast Thais' life have been found that they believe in souls (the life after demise) and ghosts of various types, as well as happiness. In the economic context, the blessing adages reflect on roles and values of occupations of rice farming, plant farming, gardening, fishery, weaving and trading. In the social context, they reflect on roles and values of their ways of life as the practice of their unity living that enables human beings to get along with natures and various environments in order to lessen their social tension in social statuses, including enjoying their funny and joyful life styles. In traditional and cultural context, they reflect on roles and values of traditions and culture of birth, morale boosting, ordination, household leading, demise, and monthly merit-makings and fourteen mores.

Keywords : 1. Role 2. Phaya Blessing 3. Life Style

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นพื้นที่ที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่โบราณกาล มีอารยธรรมเฉพาะแบบที่ควรแก่การศึกษาอย่างยิ่ง มีผญาพื้นบ้านซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่หลายรูปแบบ แต่ละรูปแบบก็ล้วนมีคติคำสอนแตกต่างกันออกไป ผญาอีสานนับได้ว่าเป็นวรรณกรรมที่สำคัญที่สุดของชาวอีสานเพราะจะแฝงไว้ด้วยหลักธรรม หลักการ แนวคิด คติสอนใจและคติเตือนใจ ผญาพื้นบ้านนอกจากจะให้ความบันเทิง คติสอนใจแล้ว พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ยังใช้เป็นสื่อในการอบรมบ่มนิสัยให้บุตรหลานของตนเป็นคนดี มีคุณธรรม ผญาเป็นสื่อให้ผู้ใหญ่ พ่อ แม่ เข้ากับเด็กได้อย่างแท้จริง ทำให้วัยรุ่นซึมซับยอกหล่อ เกี้ยวพาราสีซึ่งกันและกัน และผญานั้นสามารถพัฒนาทักษะ ทั้งพุทธิพิสัย ทักษะพิสัย และจิตพิสัย ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ชาวอีสานนอกจากจะใช้ภาษาในการสื่อสารซึ่งกันและกันแล้วยังรู้จักเลือกใช้ภาษาให้เหมาะสมกับบุคคล สถานการณ์หรือกาลเทศะต่างๆ กันตลอดจนรู้จักปรุงแต่งศิลปะการใช้ภาษาให้มีความไพเราะสละสลวยงดงามยิ่งๆ ขึ้น ความรู้ความคิดหรือข้อมูลทางศิลปวัฒนธรรมที่แสดงออกทางภาษาที่ปรากฏในรูปของวรรณกรรมมุขปาฐะ ได้แก่ วรรณกรรมที่ถ่ายทอดโดยการบอกหรือขับร้อง และวรรณกรรมที่ถ่ายทอดโดยการจารึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร (ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, 2526 : 1) ดังนั้น ผญาเป็นวรรณกรรมที่แสดงถึงภูมิปัญญาซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการใช้ภาษาในรูปแบบคำคม สุภาษิตสำหรับสั่งสอนลูกหลานให้ประพฤติอยู่ในฮีตคอง(จารีต-ประเพณี) แต่ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าผญาเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อใด ต่อเมื่อมีการประดิษฐ์อักษรขึ้นมาใช้คำผญาจึงถูกจารึกลงในใบลาน ชาวอีสานเรียกว่าหนังสือผูกหรือหนังสือก้อม หรือสมุดข่อย หนังสือดังกล่าวบรรจุเรื่องราววรรณคดีคำสอน ภาษิต ผญา นิทาน ถือเป็นแหล่งความรู้ของชาวอีสานอย่างแท้จริง

ปัจจุบันเริ่มมีผู้สนใจศึกษามุขปาฐะพื้นบ้านเพิ่มมากขึ้นเนื่องจากผญาพื้นบ้านสามารถสะท้อนวิถีชีวิตของกลุ่มชนในท้องถิ่นนั้นๆ ให้เข้าใจสภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังเป็นคติธรรมช่วยอบรมเยวชนให้มีคุณธรรม มีความเมตตา กรุณา มีสัมมาคารวะ และให้ความกตัญญูตบเทวาต่อผู้มีพระคุณ ถึงแม้ผญาบางเรื่องจะเป็นเหตุการณ์ที่สมมติขึ้น แต่ผญาอีกหลายเรื่องก็เป็นความจริงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน จึงนับได้ว่าผญาเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของท้องถิ่นเพราะมีทุกหมู่บ้านทุกตำบล เป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษ นอกจากนี้ยังเป็นการถ่ายทอดความรู้ โดยทางตรงและทางอ้อมด้วย ซึ่งเนื้อหาสาระจะถูกกำหนดโดยเงื่อนไขและปัจจัยทางสังคมเป็นหลัก เช่น ผญาอีสานมีลักษณะพิเศษต่างไปจากผญาภาคอื่นๆ อยู่หลายประการ คือ ส่วนใหญ่มุ่งสนองความต้องการประชาคมเป็นส่วนมาก เช่น สอนภูมิปัญญาชาวบ้าน ความเชื่อ จารีตประเพณี ตลอดจนเป็นครรลองชีวิตของประชาคมนั้น นอกจากนี้ผญายังช่วยสะท้อนให้เห็นสภาพของสังคมในอดีตหลายๆ ด้านพร้อมทั้งให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ผ่อนคลายความตึงเครียด เสริมสร้างจินตนาการอย่างอิสระเสรี สามารถศึกษาและเข้าใจพิธีกรรมต่างๆ ที่คนในสังคมนั้นได้

ร่วมมือกันทำช่วยกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ซึ่งทำให้สามารถระบายความกดดันทางอารมณ์และความเก็บกดต่างๆ ตลอดจนสะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและเห็นสภาพของสังคมในอดีต

ผญาเป็นถ้อยคำสำนวนอันไพเราะ คมคาย มีความหมายลึกซึ้งกินใจเป็นกลอนพื้นบ้านที่นิยมพูดกันในโอกาสต่างๆ เป็นคำพังเพยที่พูดกันขึ้นมามากมาย แต่สรุปใจความไว้อย่างกระชับเพื่อให้ผู้ฟังนำไปตีความ เช่น “กากินปลิงไปคาคอแฮ้ง เอื้อคาแก้งไปหล่มเค้งวัง” หมายถึงคนหนึ่งเป็นคนกระทำแต่ผลกรรมไปตกแก่คนอื่นคนหนึ่ง เช่น ลูกประพุดตีชู้ทำให้พ่อแม่ต้องพลอยเดือดร้อนไปด้วย ผญาบางประเภทกล่าวขึ้นมาในเวลาเกิดอารมณ์สะเทือนใจ เช่น “หอมดอกจิกคิดฮอดความหลัง หอมดอกยังคิดฮอดความเก่า หอมดอกคัดเค้าคือสิเฒ่าบ่เป็นแท้น้อ” หมายความว่า กลิ่นหอมของดอกจิกทำให้คิดถึงความหลังครั้งก่อน หอมดอกฝรั่งคิดถึงบ้านเก่า หอมดอกคัดเค้าเหมือนกับชีวิตนี้จะไม่มีความเก่าเฒ่า (นิภาภรณ์ สิงหะกุล, 2537 : 3-5)

ผญาเป็นวัฒนธรรมทางภาษาที่เป็นลักษณะเฉพาะของชาวอีสานที่น่าสนใจอย่างยิ่ง ผญาในภาษาอีสานเป็นถ้อยคำสำนวนที่ใช้ในการพูดจากันในบางโอกาส คำว่า ผญา มีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายความหมายไปตามทัศนะของแต่ละท่าน อาทิเช่น จารุบุตร เรื่องสุวรรณ(2520 : 58) กล่าวว่า ผญาเป็นคำนาม แปลว่า ปัญญา ปรัชญา ความฉลาด คำพูดที่เป็นภาษิตที่มีความหมายอยู่ในเชิงเปรียบเทียบ ประกอบด้วยถ้อยคำอันหลักแหลมลึกซึ้งคำกลอนอาจเป็นกลอนพื้นบ้านที่บ่าวสาวผูกขึ้นมาว่าแก่กันหรือแคะไค้เสียดสีในการแสดงความรัก ซึ่งสอดคล้องกับคำผญาของชาวอีสานสำนวนหนึ่งที่ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2526 : 26) กล่าวไว้ว่า “...อันว่าคำผญานี้เป็นแก่นสุภาษิต ความหมายแปดแปดมีไปจางจางอีกแบบหนึ่งบ่าวสาวเฝ้าเฝ้าหยอกโยกกัน เป็นคำคมบ่าวสาวสงวนไว้...” จึงกล่าวได้ว่า ผญาเป็นคำพูดของนักปราชญ์หรือผู้รู้ทั้งหลายที่เป็นชาวบ้านซึ่งแฝงไว้ด้วยรูปลักษณ์ของภาษา ความงามทางภาษา เป็นสุภาษิต เป็นคำสอนให้ข้อคิดเตือนใจ เป็นสำนวนคำคมที่ถ่ายทอดอารมณ์ของหนุ่มสาวในการเกี้ยวพาราสีกัน และผญาจึงเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาความสามารถของผู้พูดเพราในสังคมชาวอีสานยอมรับผู้มีความรู้หรือมีปัญญา ดังผญาที่ว่า “เงินเต็มภาช บ่ต่อผญาเต็มพุง” หมายความว่าแม้จะมีทรัพย์สินเงินทองมากเพียงใด หากไม่มีความรู้แล้วทรัพย์สินเงินทองเหล่านั้นก็ไม่มีคุณค่าอะไร ซึ่งผญาบทนี้สะท้อนให้เห็นว่าชาวอีสานให้การยอมรับและให้ค่าของความรู้และผู้มีความรู้หรือนักปราชญ์

ผญาอวยพรหรือคำอวยพร เป็นผญาประเภทหนึ่งที่นิยมใช้กันมากในสังคมอีสาน เพราะคนอีสานมีความเชื่อเรื่อง ผี เทวดา สวรรค์ นรก ไสยศาสตร์ ความเชื่อดังกล่าวมีผลมาจากคนไทยอีสานส่วนมากนับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธศาสนานี้มาประดิษฐานในประเทศไทยก่อน พ.ศ. 500 และนับถือกันมาจนกระทั่งครั้งนั้น (ไพโรจน์ เสรีรักษ์, 2537 : 10-11) ศาสนาพุทธสอนให้คนทำความดี ละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้ผ่องใส ใครทำดีได้ขึ้นสวรรค์ ใครทำชั่วตกนรก การทำความดีทำ

ให้อยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างเป็นสุขเมื่อชีวิตอยู่ และเมื่อเสียชีวิตไปแล้วจะได้ขึ้นสวรรค์นั้นต้องใช้ธรรมะ ธรรมะที่พุทธบริษัทสามารถนำมาประพฤติปฏิบัติในกิจวัตรประจำวัน ได้แก่ ก่ออิทธิบาท 4 พรหมวิหาร 4 ขรรวาสธรรม กุศลมูล อบายมุข สัมปยุตธรรม ทศ 6 และสังคัตถุ 4 โดยเฉพาะธรรมอันสุดท้ายแสดงให้เห็นถึงการให้ทาน คือ การสงเคราะห์ เสียสละทั้งวัตถุทาน คือ สงเคราะห์ด้วยการให้สิ่งของ อภัยทาน คือการให้อภัย ธรรมทาน คือ การแนะนำตักเตือน เมื่อคนอีสานมีความเชื่อกล่าวมาแล้ว การให้ทานก็อยากได้ผลตอบแทนทางใจกลับคืนมา คือการได้รับคำอวยพร

ผญาเป็นบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตและสังคมของคนอีสาน ดังที่ วิสุทธิ์ บุษยกุล (2520 : 503) กล่าวว่า ในสมัยอดีตการกล่าวผญาถือเป็นเรื่องของคนธรรมดาสามัญชน ชาวอีสานไม่ว่าผู้สูงวัยหรือหนุ่มสาวมักจะรู้จักผญาและจำผญาได้ แต่ในสภาพปัจจุบันความนิยมของชาวอีสานเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการรับเอาวัฒนธรรมใหม่ๆเข้ามา ทำให้วัฒนธรรมเดิมๆบางอย่างลดความนิยมลง กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มหนุ่มสาวรุ่นใหม่ของชาวอีสานไม่นิยมใช้คำผญาในการพูดเกี้ยวพาราสีกัน คนบางกลุ่มคิดไปว่าการพูดคำผญาเป็นเรื่องล้าสมัย ไม่ทันโลกเหตุการณ์ปัจจุบัน สู้วัฒนธรรมใหม่ๆที่รับเข้ามาจากชาวตะวันตกไม่ได้ ด้วยเหตุผลและปัจจัยดังกล่าวอาจทำให้ผญาค่อยๆ เลือนสลายไป แต่อย่างไรก็ตามผญาก็ยังมีปรากฏอยู่ในความทรงจำของผู้สูงอายุบางคนในชนบทอีสานและผู้คนบางกลุ่ม เช่น หมอลำ หมอสูตรขวัญ ที่นำมาใช้บ้าง ตลอดจนนักวิชาการบางท่านที่ได้ศึกษารวบรวมไว้

เพื่อเป็นการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและส่งเสริมภูมิปัญญาของคนอีสานเอาไว้ให้เยาวชนและประชาชนทั่วไปได้ศึกษาและนำคติคำสอนได้สอดแทรกอยู่ในผญาพื้นบ้านมาปรับใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน สมควรจะได้ทำการวิจัย รวบรวมนำมาตรวจสอบแปลความตีความ ขยายความ ให้เป็นภาษาปัจจุบันและนำมาประยุกต์ใช้สำหรับปลูกฝังและสร้างเสริมคุณธรรมแก่เยาวชนต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อรวบรวมประเภทและรูปแบบของผญาอวยพรที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวอีสาน
- 2.2 เพื่อศึกษาบทบาทและคุณค่าของผญาอวยพร ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวอีสาน

3. ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

- 3.1 ได้ทราบประเภทและรูปแบบของผญาอวยพร ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานในด้านต่างๆ
- 3.2 ได้ทราบแนวทางในการนำเอาผญาพื้นบ้านมาใช้สำหรับเป็นสื่อกล่อมเกล่าปลูกฝังและสร้างเสริมคุณธรรมแก่เยาวชน
- 3.3 เป็นการอนุรักษ์และส่งเสริมผญาภูมิปัญญาชาวบ้านให้คงอยู่ตลอดไป

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยจากเอกสาร ซึ่งเป็นเอกสารที่มีผู้จัดรวบรวมไว้แล้ว ได้แก่ หนังสือนิทาน หนังสือคติชาวบ้าน หนังสือวรรณกรรม และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการวิจัยเชิงสำรวจ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์ จำนวน 108 รูป คฤหัสถ์ จำนวน 170 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 278 รูป/คน การเลือกกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้ดำเนินการเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อใช้ในการศึกษา คือ การเลือกแบบเจาะจง เป็นพระเถระที่มีความรู้เกี่ยวกับผญาอวยพร ได้แก่ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส พระอาจารย์ที่สอนอยู่มหาวิทยาลัย และพระนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จำนวนอย่างละ 2 รูป ส่วนฆราวาสนั้น ได้เลือกแบบเจาะจง เช่นเดียวกัน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถมีความเข้าใจเกี่ยวกับผญาอวยพร โดยกำหนดไว้ ดังนี้ คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นักศึกษา ผู้ปกครองของนักศึกษาที่รู้เชี่ยวชาญทางผญาอวยพร เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย 1) การสังเกต การสัมภาษณ์ การบันทึกภาพถ่ายและการบันทึกเทปผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองและคณะ เป็นเวลา 3 เดือน ใช้วิธีการสังเกต การสัมภาษณ์ การบันทึกภาพถ่ายและการบันทึกเทป เพื่อศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ สิ่งแวดล้อมและศึกษาผญาอวยพรในชุมชนนั้นๆ ให้ได้มากที่สุด โดยมีประเด็นที่สังเกตการณ์ ดังนี้ วิถีชีวิตชุมชน คติความเชื่อของชุมชน ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน 2) แบบสอบถามผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถาม กับคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นักศึกษา เมื่อทราบว่ามีผญาอวยพรอีสานที่น่าศึกษาและควรเป็นตัวแทนของจังหวัดนั้นๆ ใช้แบบสอบถามไปยังศึกษาธิการอำเภอ นายอำเภอ เจ้าคณะอำเภอ เพื่อให้ทราบว่ามีผญาอวยพรอีสาน และผญาอวยพรอีสานเหล่านั้นอยู่ในตำบลใด และหมู่บ้านใด 3) แบบสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ กับคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นักศึกษาและผู้ปกครองนักศึกษาผู้รู้เชี่ยวชาญทางผญาอวยพรอีสานเพื่อนำเอาข้อมูลที่ต้องการไปศึกษาวิเคราะห์ ซึ่งเป็นข้อมูลของผญาอีสาน ลักษณะของแบบสัมภาษณ์เป็นแบบมีโครงสร้าง การวิเคราะห์ข้อมูลมีข้อมูล 2 ประเภท จึงจำเป็นต้องวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) ข้อมูลทฤษฎี เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาที่เป็นข้อความรายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับผญาอวยพรอีสาน แล้วจำแนกออกเป็นแต่ละประเภทเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้ โดยวิเคราะห์เนื้อหาแต่ละผญาอวยพรอีสาน 2) ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสอบถาม ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์ทั้งเนื้อหาในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ การนำเสนอผลการวิจัยผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการบรรยายตามเนื้อหาโดยแบ่งออกเป็น 3 หมวด คือ บทบาทและคุณค่าของผญาอวยพรอีสานด้านความเชื่อ บทบาทและคุณค่าของผญาอวยพรอีสานด้านเศรษฐกิจสังคม บทบาทและคุณค่าของผญาอวยพรอีสานด้านประเพณีวัฒนธรรม

5. ผลการวิจัย

5.1 ผลการรวบรวมประเภทและรูปแบบผญาอวยพรอีสานที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวอีสาน พบว่า

5.1.1 ประเภทของผญาอวยพร มีอยู่ 2 ประเภท คือ ผญาอวยพรตามโอกาส ได้แก่ ผญาอวยพรในโอกาสทั่วไป ผญาอวยพรในโอกาสพิเศษ และผญาอวยพรตามประเภทผู้รับพร ได้แก่ ผญาอวยพรแต่ละเพศวัย และผญาอวยพรแต่ละอาชีพ ตัวอย่าง

ผญาคำอวยพรตามโอกาสทั่วไป เป็นผญาอวยพรที่กล่าวให้กันโดยไม่ต้องมีพิธีกรรม เช่น

เจ้าไปแล้วให้เจ้าอยู่สบายสุข อย่าให้มีความทุกข์สิ่งใดมาต้อง

ให้เจ้ายืนยาวมันพันป้ออย่าได้ล่าย โปยกัยพยาธิฮ้ายอย่าได้ไถ่อย่างคิงเจ้าเด้อ

ผญาอวยพรตามโอกาสพิเศษ ที่จัดให้มีขึ้นตามความเชื่อตามประเพณีวัฒนธรรม เช่น

แสนี่ชื่อว่าท้าวคำมัน บันไดท้าวบุญคงขาง-ตงท้าวองอาจ แป้นกาดท้าวบุญเย็น
ฝา-เซ็นท้าวสัตย์ชื่อ ดั่ง-สะยัวซึ่งว่าท้าวคำแข็งเครื่องระเนงท้าวระใหม่ ออกไก่อท้าวบุญโฮมปั่นลมท้าว
บุญหนา หลังคาท้าวปกป้องปลูกขึ้นแล้วอ่องต้องชื่อว่าอ้าวบุญมันขวัญเรือน

ผญาอวยพรแต่ละเพศแต่ละวัยเป็นผญาอวยพรที่กล่าวให้กับบุคคลที่แตกต่างกันไปตามเพศและวัย อายุ และการศึกษา เช่น

แม่เอ๋ย เจ้าหากเฒ่าแก่แล้วเนื้อเหี่ยวหนังยาน ได้ทำทานหาบุญเพื่อคุณอันดีล้น

ด้วยกุศลสินสร้างมาทำทานเททอดให้เจ้าฮอดชั้นฟ้า สวรรค์กว้างสว่างสบาย

อุปติภัยพยาธิฮ้ายยามเมื่อเป็นคน อย่าไถ่วนมาถึงเบียดเบียนตนเจ้า

ผญาอวยพรแต่ละอาชีพ เป็นผญาอวยพรให้กับบุคคลที่มีอาชีพต่างๆ ซึ่งคำอวยพรเหมาะสมกับอาชีพคนเหล่านั้น คือ ผญาอวยพรผู้ใหญ่บ้าน ผญาอวยพรครู ผญาอวยพรพ่อค้า และผญาอวยพรสตรีอาชีพเกษตรกรรม เช่น

เจ้าเลี้ยงหม่อน มอนเอ๋ยให้รับปง หม่อนเจ้าสุกทั่วดังสุกเรื่อยผองสาว

เมื่อถึงคราวยังน้อยนอนสามนอนสี่ แพรเจ้าปอกฮื้อไว้แมงง่วงอย่าได้ตอม

อย่าได้เทลงทิมปลายขานม่อนซีกลาก หม่อนกากหม่อนเต้อ โตน้อยอย่ามี

ให้โตพีโตอ้วนโตยาวๆ ปล้องห่างๆ สนุกเปิดออกอ้างเฮือนใกล้ผู้มี

5.1.2 รูปแบบของผญาอวยพร แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ รูปแบบของผญาอวยพรตามฉันทลักษณ์ คือ ร่ายสุภาพ โคลงสุภาพกาพย์ยานี 11 กลอนสุภาพ และรูปแบบของผญาอวยพรตามวิธีการให้พร คือ รูปแบบการให้พรโดยทั่วไป และรูปแบบการให้พรในพิธีกรรม ตัวอย่าง

รูปแบบของผญาอวยพรตามฉันทลักษณ์ เช่น

เมื่อครูสอนให้จำไว้วิชาใดให้ถ้วนทั่วเคารพครูผู้เหนือหัว

เคารพพ่อบังเกิดเกล้าคำสอนเจ้าจะอยู่เดียว วิชาใดให้ได้เผียน

รู้ผู้มีครูสอนอย่างวงแหวนอน ชุกชนเป็นคนดี

รูปแบบของผญาอวยพรตามวิธีการให้พร เช่น

เจ้าไปแล้วให้เจ้าอยู่สบายสุข อย่ามีความทุกข์สิ่งใดมาต้อง

ให้เจ้ายืนยาวมันพันปีอย่าได้ลายโพยภัยพยายิธ้ายอย่าได้ไกล ฮางเคียง เจ้าเด้อ

5.2 ผลการศึกษาบทบาทและคุณค่าของผญาอวยพร พบว่า ผญาอวยพรมีบทบาทและคุณค่าอยู่ 3 ด้าน คือ

5.2.1 บทบาทและคุณค่าด้านความเชื่อ ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีสูตรขวัญ ความเชื่อเกี่ยวกับความสุขความเชื่อเกี่ยวกับผี วิญญาณและโลกหน้า เช่น

ยามเจ้าวางขันธหำมรณาโลกอย่าได้ไครกและเศร้าไปเนายังอยู่สวรรค์

เสพสุขอยู่ชั้นพุททาสเมืองพรหม เสวยงามสุขวิมานเมืองฟ้า

5.2.2 บทบาทและคุณค่าด้านฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับฐานะทางเศรษฐกิจ และความเชื่อเกี่ยวกับฐานะทางสังคม เช่น

ปรารถนาสิ่งใดขอให้ได้นั้นสมดังมโนหมายปรากฏในเมืองคนอย่าทุกข์จนเงินใช้

เงินหรือสร้อยนิลพลอยร้อยชั่ง มโนนัยใจหวังอยากได้หยิ่งให้อังล้นอย่าจนไส้สุ่นแนว

5.2.3 บทบาทและคุณค่าด้านประเพณีวัฒนธรรม ได้แก่ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะของขวัญ และความเชื่อเกี่ยวกับที่อยู่ของขวัญที่มีอยู่ทุกส่วนของร่างกาย เช่น

ขวัญจอมแพงทั้งสองเข้ามาเฮียงคู่หากขวัญสองเจ้าอยู่ปากฟ้าแดนไกล

ก็ให้มามือนีมาเยอขวัญเอย ขวัญคิ้วให้มาอยู่คิ้วลีลา

ขวัญตาให้มาอยู่ต่ายมัยมัย ขวัญปากแก้มและขวัญคาง

ขวัญเอวบาง ขวัญนมพรว้าพร้อม เจ้ามานั่งล้อมอ้อมอยู่พาขวัญมาเยอขวัญเอย

6. อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาบทบาทและคุณค่าของผญาอวยพรที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวอีสาน มีประเด็นที่น่าสนใจนำมาอภิปรายการวิจัยได้ดังนี้

6.1 ประเภทผญาอวยพร ได้แบ่งตามลักษณะเนื้อหา คือ ผญาอวยพรในโอกาสต่างๆ ผญาอวยพรให้แต่ละเพศวัย ให้แต่ละอาชีพจะเห็นได้ว่าภาษาที่ใช้พูดจากันแตกต่างกัน แม้จะเป็นภาษาเดียวกันย่อมแตกต่างกันไปตามเพศ วัย อาชีพ ฐานะและโอกาส ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ จารุวรรณธรรมวัตร (2520 : 48-52) ที่กล่าวว่า พร คือ ความหวังของคนแต่ละเพศแต่ละวัย แต่ละอาชีพ ซึ่งมีความแตกต่างกัน พ่อค้า ข้าราชการ หนุ่มสาว ชวนา ชาวไร่ ช่างตัดผม คนขับรถบรรทุก ย่อมปรารถนาสิ่งที่จำเป็นแต่ละวัย และเหมาะสมกับอาชีพของตน ผญาเป็นหลักวาทศิลป์ ซึ่งผู้อวยพรจะต้องดัดแปลงปรับปรุงเนื้อหาให้เหมาะสมกับแรงปรารถนาที่จะเกิดความปิติยินดีแก่ผู้รับพร ซึ่งเป็นวิธีการที่ชาญฉลาดส่วนรูปแบบในการแต่งผญาอวยพร ผู้แต่งผญาอวยพรส่วนมากเป็นปราชญ์ชาวบ้าน

ภาษาแต่งผญาไม่ได้คำนึงถึงหลักภาษาแต่งตามรูปแบบฉันทลักษณ์มากนัก แต่ถึงอย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่าผญาอวยพรของของคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นักศึกษา และผู้ปกครองของนักศึกษาได้แต่งตามรูปแบบฉันทลักษณ์อยู่ 4 แบบ โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ร่ายสุภาพ โคลงสุภาพ กาพย์ยานี 11 และกลอนสุภาพ รูปแบบฉันทลักษณ์ของผญาอวยพรที่พบมากที่สุดคือ ร่ายสุภาพ เนื่องจากการแต่งร้อยกรองแบบร่ายสุภาพแต่งได้ง่าย ไม่มีกฎเกณฑ์หรือบังคับมากนักเหมาะสำหรับกวีชาวบ้านอีสานและเป็นลักษณะการแต่งผญาโดยทั่วไปที่มีทั้งสัมผัสและไม่สัมผัส ที่มีสัมผัสก็ไม่กำหนดแน่นอนว่าคำใดจะต้องสัมผัสกับคำใดส่วนที่ไม่มีสัมผัสก็อาศัยกำหนดเสียงหนักเบาหรือกำหนดเสียงสูงต่ำ (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2526 : 104-09) อย่างไรก็ตามผญาอวยพรก็ยังถือว่าเป็นวัฒนธรรมทางภาษาที่ไพเราะและงดงามมีส่วนในการอนุรักษ์รูปแบบทางฉันทลักษณ์ของภาษาไทย

6.2 ผญาอวยพร เป็นปรัชญาชีวิตที่จะมุ่งสอนคนในสังคมให้รู้จักการอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข โดยยึดถือแนวทางของศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ ฆี เทวดา มีการช่วยเหลือเกื้อกูลต่อผู้อื่น มีความซื่อสัตย์สุจริต นับถือญาติผู้ใหญ่ผูกพันในเครือญาติปฏิบัติตามประเพณีพิธีกรรมที่บรรพบุรุษเคยกระทำสืบทอดกันมาซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สุพรรณ ทองคล้าย (2520 : 39-63) กล่าวว่ามีการเชิญเทพดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายมาช่วยคุ้มครอง โดยกล่าวภาษาบาลีเพื่อให้เกิดความขลังและศักดิ์สิทธิ์ ขยายความในภาษาให้เหมาะสม เช่น การสวดชัยภูมิจะมีครุฑจะกล่าวถึงความยากลำบากของแม่ที่ต้องอุ้มท้องมานานถึง 9 เดือน จึงจะคลอดออกมาเป็นคน ดังนั้น คำอวยพรในพิธีสูตรขวัญ คือต้องการปลอบประโลมใจผู้รับพรและคนอื่นๆ ให้มีจิตใจเข้มแข็งเกิดความเชื่อมั่น ให้ทราบถึงภาระหน้าที่ของการดำเนินชีวิต การสูตรขวัญาคให้คิดถึงชีวิตบรรพชิตจะต้องดำรงอยู่ในศีลธรรมดังนั้นคำสูตรขวัญจึงเป็นเรื่องของการนำจิตวิทยาทางการใช้ภาษาที่ไพเราะมีความหมายลึกซึ้งและศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้สามารถปรับตัวให้อยู่ในเพศบรรพชิตตามหลักของพระพุทธศาสนา

6.3 ผู้จ่ายผญาอวยพร โดยมากมักจะเป็นผู้สูงอายุ พระภิกษุ ข้าราชการหรือมรรคทายกซึ่งเป็นคนเก่งและเข้าใจชีวิต เข้าใจความต้องการของคนเป็นอย่างดีว่าพรหรือความหวังของแต่ละเพศแต่ละวัย แต่ละอาชีพนั้นย่อมแตกต่างกัน เช่น พ่อค้า ข้าราชการ หนุ่มสาว ขาวนา ชาวไร่ บุคคลเหล่านี้ย่อมปรารถนาในสิ่งที่จำเป็นแก่ตนเองต่างๆ กัน ดังนั้นผู้จ่ายผญาต้องเป็นผู้มีจิตวิทยาสูง ให้พรตรงตามแรงปรารถนา สามารถปรับเปลี่ยนถ้อยคำให้ผู้ฟังได้เกิดความปิติยินดี เกิดแรงศรัทธา เช่น อวยพรให้ค้าขายมีกำไร รับราชการได้เลื่อนยศเลื่อนตำแหน่ง ขาวนาได้ผลิตผลอุดมสมบูรณ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สุเนตร วีระภักดิ์ (2538 : 12) ที่กล่าวว่า ผญาเป็นคำพูดของคนเฒ่าคนแก่หรือปราชญ์ชาวบ้าน ให้คนมีความรักใคร่เจตนาดีต่อกัน ให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ฟังหรือผู้รับพรเพื่อให้กำลังใจความสบายใจ ประสบความสุข ความเจริญ ปราศจากภัยอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นได้ทั้งปวง

6.4 มนุษย์ย่อมปรารถนาให้ตนเองมีความสุขมีทรัพย์สินเงินทอง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ มีเกียรติยศ มีชื่อเสียงมีคนยอมรับในสังคม แม้กระทั่งตายไปแล้วก็อยากให้วิญญาณไปเกิดบนสวรรค์

สะดวกสบายทุกอย่างโดยเฉพาะในเรื่องปัจจัย 4 ในความเป็นจริงมนุษย์มีความต้องการในสิ่งที่ตนยังไม่มีแต่ถ้ามีแล้วเพียงพอแล้วก็อยากได้อีกอย่างอื่น ไม่รู้จักพอเพียงดังพจนานุกรมอีสานที่ว่า “มันอึดมันอยากร มันทุกขมันยาก” ประคอง กองทุ่งมน (2544 : 128) จากผลพวงของเรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่าในช่วงที่ผ่านมา สังคมหรือชุมชนยังมีความยากลำบากในเรื่องปัจจัย 4 อาหารยังขาดแคลน ที่อยู่อาศัยยังไม่มี ไม่มั่นคงถาวร เครื่องนุ่งห่มยังต้องผลิตเองเพื่อใช้ในครอบครัวและมีไม่เพียงพอและสุขภาพร่างกายยังมีปัญหาโรคภัยคุกคามไม่มียารักษา ด้วยสาเหตุเหล่านี้ ผู้แต่งพจนานุกรมจึงแต่งพจนานุกรมให้ตรงตามความปรารถนาของผู้รับพร

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

7.1.1 จากการวิจัยทำให้ทราบประเภทและรูปแบบของพจนานุกรมที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานในด้านต่างๆ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรกำหนดแนวทางในการนำเอาพจนานุกรมพื้นบ้านมาใช้สำหรับเป็นสื่อกล่อมเกลากล่อมใจและสร้างเสริมคุณธรรมแก่เยาวชนเพื่อเป็นการอนุรักษ์และส่งเสริมพจนานุกรมภูมิปัญญาชาวบ้านให้คงอยู่ต่อไป

7.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

7.2.1 จากผลการวิจัยพบว่าบทบาทและคุณค่าที่มีผลส่งเสริมสนับสนุนชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนในท้องถิ่นนี้จึงขอเสนอแนะว่า ผู้บริหารองค์กรต่างๆ เช่น สถาบันการศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนา องค์การบริหารส่วนตำบล พระสังฆาธิการ ควรจะได้เผยแพร่และยกเอาพจนานุกรมพื้นบ้านที่มีคุณค่าที่แฝงไว้ด้วยคุณธรรมและจริยธรรมไปเผยแพร่ให้ประชาชนได้รับทราบ อันจะเป็นแนวทางให้ผู้ฟังมาดำเนินชีวิตอย่างสมคัมภีร์ไทยที่อุดมด้วยคุณธรรมอันอาจจะเป็นแนวทางหนึ่งในการสกัดกั้นวัฒนธรรมตะวันตกที่กำลังหลั่งไหลเข้าสู่ประเทศไทย

7.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

7.3.1 ควรศึกษาบทบาทและคุณค่าของพจนานุกรมพจนานุกรมเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวอีสาน

7.3.2 ควรศึกษาเปรียบเทียบบทบาทและคุณค่าของพจนานุกรมพื้นบ้านระหว่างพจนานุกรมพจนานุกรมเกี่ยว และพจนานุกรมสุภาษิตสอนใจ

8. เอกสารอ้างอิง

- จารุบุตร เรื่องสุวรรณ. (2520). **คติชนชาวบ้าน**. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2526). **พจนานุกรมของชาวบ้าน**. กาฬสินธุ์ : จินตทัศน์การพิมพ์.
- ทรงศักดิ์ ปรารงค์วัฒนากุล. (2526). **การศึกษาเปรียบเทียบอุบาสวสานนาและพจนานุกรมอีสาน**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- นิภาภรณ์ สิงะกุล. (2537). **ผลยาเกี่ยวจากบ้านชูชาติ ตำบลอาจสามารถ อำเภอมหาสารคาม จังหวัดร้อยเอ็ด**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- ประคอง กองทุ่งมน. (2544). **ผลยาอวยพรของชาวบ้านสูงยาง ตำบลคูเมือง อำเภอมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด**. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา. มหาวิทยาลัย มหาสารคาม.
- ประดิษฐ์ จิตตะบุตร. (2537). **ผลยาของชาวสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- ไพโรจน์ เสรีรักษ์. (2537). **พุทธสถานคดี : ไปไหว้พระบรมสารีริกธาตุทั่วเมืองไทย**. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์.
- วิสุทธิ บุญยกุล. (2520). **วิสุทธินิพนธ์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- สุนทร วีระภัทร. (2538). **ผลยาของชาวเผ่าผู้ไทย กิ่งอำเภอนองสูง จังหวัดมุกดาหาร**. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- สุพรรณ ทองคล้าย. (2520). **ลักษณะร้อยกรองพื้นถิ่นอีสาน**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

9. คำขอบคุณ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาจาก ผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักศึกษา บรรพชิตและคฤหัสถ์พร้อมทั้งผู้ปกครองทุกท่าน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงยิ่งไว้ ณ โอกาสนี้